

Majda Starman

Ostali smo

na Koroškem

Mohorjeva
Celovec

Majda Starman

Ostali smo na Koroškem

Mohorjeva
Celovec

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

821.163.6-312.6
929Starman M.

STARMAN, Majda

Ostali smo na Koroškem / Majda Starman ; [uvodna beseda Zdravko Inzko ; risba zemljevida Irena Slavkov ; fotografije iz domačega arhiva avtoričinega moža Lojzeta Starmana ... et al.]. - 1. izd. - Celovec : Mohorjeva, 2020

ISBN 978-3-7086-1109-9
COBISS.SI-ID 304738048

 Bundesministerium
Bildung, Wissenschaft
und Forschung

LAND KÄRNTEN
Kultur

Majda Starman: Ostali smo na Koroškem

Uvodna beseda: dr. Zdravko Inzko

Oblikovanje ovitka: ilab.at

Lektoriral: Stanislav M. Maršič

Risba zemljevida: Irena Slavkov

Urednik: Hanzi Filipič

Fotografije: *iz domačega arhiva avtoričinega moža Lojzeta Starmana; iz zbirke Rafaelove družbe, zapuščina fotografa Marjana Hočvarja; več posnetkov je delo fotografa Marjana Kocmurja.*

© slovenske izdaje: Mohorjeva založba, Celovec–Ljubljana–Dunaj 2020

Izdala, založila in tiskala Mohorjeva družba v Celovcu 2020

Za družbo: Franz Kelih in Karl Hren

1. izdaja: 2020

Naklada: 500 izvodov

Cena: 26,00 €

ISBN 978-3-7086-1109-9

Kazalo

V DOMOVINI	11
NA BEGU	25
VETRINJSKO POLJE	32
Polje se mora sprazniti	35
NA TIROLSKO	42
Prehrana	45
Higiena	48
Šola	50
Mladina mora biti zaposlena!	52
Graški študentje	54
Tudi odrasli so potrebovali zaposlitev	54
Vodenje taborišča	56
Racije!	60
Domov?	60
Adijo, Lienz!	62
V SPITTAL	65
Namestitev	66
Splošna preskrba	67
Zaposlitev	69
Bolniki v taborišču	72
Spet šola	73
Prosti čas mladih	76
Še vedno racije!	77
Pa še to	79
CERKEV V TUJINI	83
ČEZ VELIKI OCEAN	91
Smernice	95
Bo taborišče še obstalo?	96
NA PODEŽELJE	99
SMRT STARE MAME	108

ŠPITALSKO POKOPALIŠČE	115
NA LJUBELJU	118
SPET V ŠOLO	121
KONEC TABORIŠČNE ŠOLE	124
SAMO ŠE DVA	129
Nedeljski popoldan	134
INTEGRACIJA BEGUNCEV	144
OBISKI IZ DOMOVINE	149
NOVA, ZIDANA STANOVANJA	153
PRVI OBISKI IZ ZDA IN KANADE	159
OČETOVA BOLEZEN	161
POROKA	166
PRVI OBISKI DOMOVINE	174
SMRT	179
SLOVENIJA MED DRUGO SVETOVNO VOJNO IN PO NJEJ	193
VEN IZ JUGOSLAVIJE	201
ŽIVLJENJE GRE NAPREJ	207
POTOVANJA V SLOVENIJO	215
TUDI MAMA NAS JE ZAPUSTILA	221
SREČANJA Z URADNIMI OSEBAMI	224
TUDI TO SE JE ZGODILO	228
O kloštrski šoli	228
Tudi v Špitalu zavajanje	230
Haček	230
Berač	232
STOLETJE SE KONČUJE	234
NOVO TISOČLETJE	243
KAKO DOLGO SI BEGUNEC?	247
POSLEDICE BEGUNSTVA	257
Pesmi iz vojnih časov	262
Zahvala	264

Petinsedemdeset let pozneje

Zelo rad sem se odzval na povabilo družine Starman, da napišem nekaj misli ob izidu knjige gospe Majde Starman „Ostali smo na Koroškem“. Zakaj sem prošnjo z veseljem sprejel? Odgovor na to vprašanje ni težaven. Spittal in špitalski Slovenci so del nas. So del koroške stvarnosti. So pozitivna zgodba.

Najprej bi rad omenil znamenito špitalsko begunsko gimnazijo, taboriščne publikacije, versko življenje, organizirano kulturno delo in vzgojo v taboriščih. V Peggetzu in v Spittalu je kot mlada učiteljica poučevala tudi moja mama, Marinka Ziherl. Pedagoška tematika je izredno zanimiva in govori predvsem o kakovosti.

S slovenskim šolstvom v Spittalu in Lienzu se je aktivno ukvarjala tudi nova ministrica za zamejce in Slovence po svetu dr. Helena Jaklitsch. Doma imamo kar lepo zbirko publikacij in človek ne more verjeti, koliko stvari je šlo tam v tisk in s kakšno bogato vsebino – na sicer skromnem papirju. V begunstvu je bil namreč del slovenske elite, iz katere so izšli poznejši kanadski kardinal dr. Alojzij Ambrožič, kardinal dr. Franc Rode, finančni minister in predsednik vlade Slovenije dr. Andrej Bajuk in nešteti drugi. In vrhunska strokovna usposobljenost beguncev se je še kako poznala pri taboriščni prosveti in v taboriščnem šolstvu.

O tem življenju je z velikim občudovanjem pisal tudi angleški oficir John Corsellis (1923–2018), ki je med drugim izrekel svoje mnenje o vrnjenih domobrancih. Po njegovem ima za poboje v Jugoslaviji glavno odgovornost „Titov režim“, Velika Britanija pa nosi del odgovornosti za prisilno vrnitev domobrancev.

Kar pa zadeva špitalsko gimnazijo, ostaja eno vprašanje brez odgovora: Kaj bi bilo, ko bi ta gimnazija obstala in se preselila v Celovec? Ali bi imeli v tem primeru koroški Slovenci že kar kmalu po vojni izredno kakovostno srednjo šolo, gimnazijo, ali pa bi se šole držal nimb, da jo vodijo „Kranjci“ in bi imela zato manj vpisanih dijakov?

Odgovora ni, vemo pa, da so na slovenski gimnaziji po ustanovitvi leta 1957 učili tudi profesorji „begunci“ in smo jim lahko hvaležni, ker so nas

naučili govoriti slovensko, saj je bila naša koroška slovenščina sicer bogata, a mnogokrat bolj narečna. Tu mislim na profesorja dr. Franceta Cigana in na izrednega teologa, profesorja dr. Janeza Polanca, a tudi na duhovnika in glasbenika prof. Silva Miheliča ter na dr. Franceta Vrbinca. Profesor Cigan je bil tudi izreden organizator, bil je pobudnik šolskih akademij slovenske gimnazije, soustanovitelj Koroške dijaške zveze in legendaren glasbeni pedagog. Sploh so bili salezijanci iz Slovenije izredno pomembni pri ustanovitvi slovenske gimnazije, saj so bili izredno dejavni v Mohorjevih dijaških domovih. Naj omenim tri – kaplana Ivana Matka, ki ima neprecenljive zasluge za versko, kulturno in športno življenje v Selah, ter ljudska misijonarja in župnika Antona Cvetka in prof. Alojzija Luskarja – in nepozabnega škofijskega duhovnika Vinka Zaletela.

V času koronavirusa je zanimivo, kaj je opazila gospa Majda Starman kar kmalu po drugi svetovni vojni: „Poleg biološkega preživetja smo imeli možnost živeti mirno in duhovno življenje. V tistem času je večina spoznala, kako malo je potrebno za preživetje, če ima človek na voljo pomoč za svojo dušo. Ta štiri leta begunstva so bila leta duhovnih vaj!“ Bistvo begunske poti je zajela v stavek, ki velja skoraj za vse, ki so se umaknili iz tedanje staliniistično usmerjene Jugoslavije: „Bežali smo iz verskega prepričanja.“ Ravno ta duh, ta svetovni nazor gospe Majde Starman, njeno neuničljivo prepričanje, preveva celo publikacijo kot vodilni motiv. Ta duh pa je skupen vsem beguncem – od Spittala do Buenos Airesa.

Zanimivo je, da je skoraj istočasno s to knjigo izšla izredno odmevna znanstvena monografija dr. Jožeta Možine „Slovenski razkol“. Mislim, da to ni slučaj. Ljudi, tudi tretjo generacijo, zanima, kako je bilo tedaj, in v srcih številnih je globoko hrepenenje po resnici. Tej resnici je prišel naproti dr. Jože Možina s svojim kolosalnim znanstvenim delom. Vendar se knjiga naslanja ne le na primarne, deloma nove vire, ampak tudi na sekundarne vire kot na „tehtno dopolnilo dokumentarnemu gradivu“. K takšnemu gradivu spada tudi knjiga gospe Majde Starman, zato ji izrekam iskreno zahvalo za njen prispevek k razsvetljevanju najnovejše slovenske zgodovine, zgodovine slovenske emigracije in koroške zgodovine. Argentinci, begunci, izseljenci, politična emigracija ali kakorkoli imenujemo tiste, ki so se „umaknili“ iz tedanje komunistične Jugoslavije, so del slovenskega telesa in vsi naj imajo svoje mesto v zgodovini slovenskega naroda.

Svoje mesto bo imela tudi knjiga pričevalke gospe Majde Starman. Pomagala nam bo bolje razumeti bližnjo preteklost in po njej sedanji čas, v katerem živimo.

Dr. Zdravko Inzko

Zapisano ostane!

*Od kod si prišla?
Zakaj si prišla?
Kako dolgo si že tukaj?
Zakaj ne greš nazaj v svojo domovino?
Kje se bolje živi?*

Ta vprašanja so mi večkrat postavljali posebno v zadnjih tridesetih letih, potem ko smo se v Špitalu ob Dravi preselili na drugo cesto, ko smo dobili nove sosede.

Z upokojitvijo moža je drug način življenja pripeljal nove prijatelje, a z istimi vprašanji. Tudi novi val beguncev je marsikoga, ki je slišal, da govorimo drug jezik, silil k razmišljanju o tem, v katero deželo spada naša družina.

Kot odgovor na ta vprašanja je tako nastala nemška knjiga „Zwei Herzen schlagen in meiner Brust“ (V mojih prsih bije dvoje src) za naše sosede in prijatelje.

Tudi slovenski bralec si bo odgovor na vprašanja našel na naslednjih straneh. Na zadnje vprašanje naj odgovorim že tukaj, da za boljše, zadovoljno življenje ni potrebno veliko denarja.

Knjiga naj bo v spomin vsem sobeguncem, ki so 2. svetovno vojno doživeli enako ali vsaj podobno. Skupno smo šli čez Karavanke, skupno preživeli prve tedne na Vetrinjskem polju ter nekaj let delili dobro in hudo po taboriščih.

Tujec sem bil in ste me sprejeli. Mt 25,35

V DOMOVINI

*Podgora, srečna, draga vas domača,
kjer hiša mojega stoji očeta!*

Na levem bregu Save, vzhodno od Ljubljane, leži moja rojstna vas, Podgora, ki spada v župnijo Dol pri Ljubljani. Tam sem se rodila leta 1937. Moji starši – Anton in Frančiška Šimenc – so bili kmetje. Nekaj krav, prašičev in jata kur je zadostovalo za preživetje družine. Poleg polja in travnikov smo imeli tudi nekaj gozda. Lahko bi rekli, da je bila družina samooskrbna. Kupovale so se samo potrebne reči, kot so sol, sladkor, začimbe in obleka. Za usnje so kože domačih živali peljali k usnarju, da jih je skrbno predelal. Za zalogo se je meso sušilo v dimniku, kajti o zamrzovalnih skrinjah se nam še sanjalo ni. Mama je doma pekla kruh in molzla krave. To je bilo njeno delo poleg drugih opravil. Mestni človek si le težko predstavlja, kakšna dela so na kmetih. Večinoma nimaš kaj pokazati, a dela morajo biti storjena!

Pri Potokarju – tako se reče po domače – so sejali vse žitarice: pšenico, rž, oves, ajdo in ječmen. Sejali so koruzo za zrnje in silažo ter sadili krompir kot glavno prehrano, tudi za živali. Na poljih so pridelovali še marsikaj drugega.

Nedelja je bila poseben dan; oskrbovala se je le živina in se kuhalo za ljudi pri hiši, tudi za hlapce in dekle. Obisk cerkve, ki je bila oddaljena približno pol ure hoda, je bil razumljiv za vse v hiši. Po poti si srečal znance in izvedel marsikaj, tudi o dogajanju po svetu.

Rojstna hiša avtorice Majde Starman, rojene Šimenc

*Oj, hišica očetova, Bog živi te!
Zdaj se ločiti morava, Bog živi te!*

Ko sem bila stara leto in pol, je zbolel stari oče po očetovi strani, ki je – kot je bila na podeželju navada – živel z gospodarjevo družino. Ker sem bila za osemdesetletnika precej živahna, so me začasno dali v oskrbo maminim staršem.

Ti so živeli na domačiji Dacar, kakor se je reklo hiši po domače, pisali pa so se Novak. Ta domačija, kjer je moja mama odraščala kot najstarejša od šestih otrok, leži precej samotno na zelo sončnem kraju na Vrheh pri Moravčah, približno dve uri hoda od moje rojstne hiše.

Tam sem torej preživela svoja otroška leta. Ko je namreč po dveh tednih stari oče umrl, sem se novega okolja pri Dacarjevih že privadila.

Starši so imeli doma mojega leto starejšega brata Jožeta, čez tri mesece je bila rojena moja edina sestra Francka. Za mamó je bilo torej dovolj dela. Ko so me nameravali čez leto dni vrniti domov, nisem hotela iti. Tako mi je bil čas pri starih starših podaljšan še za nekaj let. V tem času so se rodili še štirje bratje: Tone leta 1940, Andrej leta 1943, drugi Andrej leta 1944 in Miha leta 1946, a prvi Andrej in Miha sta umrla že kot dojenčka v prvem letu svojega

življenja. Vzrok smrti so bili najbrž vojna, mamina preobremenjenost z delom pa tudi strah ...

Pri starih starših je bilo življenje podobno kot v moji rojstni hiši. Otroci so morali tako tu kakor tam že v predšolskem času spoznati marsikatero delo, čeprav je bilo v hiši dovolj odraslih družinskih članov. Trije strici in dve teti – Jože, Tone in Miha ter Micka in Ančka – so bili pridni in močni delavci in hkrati moji družabniki, moji prijatelji. Mamin najmlajši brat, stric Miha, je prav tisti čas končal šolsko obveznost.

Medtem ko je bila pri mojih starših obdelovalna zemlja na ravnini, poslopje pa v bregu, prav v podnožju hriba, je bilo pri maminih starših ravno nasprotno. Gospodarsko poslopje je stalo na majhni ravnini, obdelovalna zemlja pa je ležala večinoma v bregu. Vsa zemlja je bila okoli hiše. Poleg žita so sejali tudi lan. Spominjam se vseh opravil, povezanih z lanom: setve, pletve, občudovanja modrih cvetov, pridobivanja semena, sušenja in obračanja na soncu, do trlic in žensk pri kolovratu. Potem je prišel mož s statvami, tkalec, in kar v hiši napravil blago, ki je bilo spet položeno na sonce. Vse to sem lahko gledala in občudovala.

Vsako leto je v hišo prišel tudi čevljar in za vse člane po potrebi napravil obutev po meri.

Žito je bilo požeto ročno, in to zelo skrbno. Iz določenih vrst slame smo v dolgih zimskih večerih pletli slamnate kite, na metre. Mislim, da so jih največ prodali v Domžale za slamnike. Pri tem zelo finem delu so sodelovali tudi moški. Daljša ržena slama je bila za kritje streh kakšnih manjših gospodarskih poslopij ali kakšne kajže.

Ker v hiši ni bilo drugih otrok, so me na začetku vsi malo *crkljali*, toda kmalu sem tudi sama sodelovala pri delu: pomagala sem saditi in pobirati krompir in pasti krave. V poletni vročini sem skrbela za pijačo in delavcem na polju nosila vodo iz studenca.

Pri obeh hišah je bil tudi čebelnjak in spomnim se sladkega medu, ki so mu rekli strd. Od sadja so mi v spominu ostale posebno češnje in jeseni tudi grozdje. Orehov se spominjam po dobri potici.

Bilo bi kar lepo, ko ne bi v tem času izbruhnila vojna. Malo Slovenijo so zasedli štirje okupatorji. Severovzhodni del na levem bregu Mure, Prekmurje – danes bi lahko rekli „glavo“ –, so si prilastili Madžari. V južnem in zahodnem delu, vključno z glavnim mestom Ljubljana, so vladali Italijani, a le do septembra 1943. Potem je bil tudi ta del združen z Veliko Nemčijo. Sever z Mariborom, drugim največjim mestom Slovenije, in Gorenjska sta bila že od 6. aprila 1941 pod Hitlerjevo oblastjo, ki je obvladovala levi breg Save.

Zelo majhen del Slovenije so si ob njeni jugovzhodni meji prilastili Hrvati (Neodvisna država Hrvaška – NDH).

Večji del sorodnikov je bilo od vsega začetka pod nemško oblastjo, kar je bilo pri vsej nesreči dobro, saj so se lahko med seboj obiskovali.

Moji starši so začasno mejo z Italijo videli s prostim očesom. Struga Save, ki v Ljubljani zavije v levo proti hrvaški meji, je bila priznana kot „naravna državna“ meja. Potekala je nedaleč od njiv, ki so jih obdelovali moji starši. Prava meja je bila na vrhu hriba nad Savo.

Potek nove meje je pretrgal železniško progo Beljak–Zagreb v bližini Ljubljane za približno 20 kilometrov. Zato so na „nemški zemlji“ nasuli novo podlago, delno tudi čez njive mojih staršev, položili tračnice in tako na Lazah dobili povezavo s staro progo. Po vojni pa so vlaki spet začeli voziti po stari progii skozi Ljubljano. Kamenje in pesek začasne železnice so šele po dvajsetih letih uporabili za gradnjo nove ceste Ljubljana–Litija. Del te ceste še danes imenujejo „Nemška cesta“.

Vojna se je čutila tudi v bolj odmaknjeni vasi Vrhe, pri starih starših. Po nemški zasedbi je bila vas kaj kmalu preimenovana v „Hochdorf“. Vsi kraji, od najmanjše vasice do glavnega mesta, so namreč dobili nemška imena. Največkrat je šlo za pomenski prevod, nekatera pa so bila znana še iz Habsburške monarhije, kamor je spadala tudi Slovenija oz. Kranjska. Preimenovanja so uvedli takoj in so bila razvidna tudi iz osebnih dokumentov Kdor je imel radijski sprejemnik, ga je moral že prvi mesec oddati. Čeprav so dajali potrdila o lastništvu, sprejemnikov po koncu vojne niso vrnil.

Pri mojih starših in tudi pri starših moje mame je bila čez dvorišče tik ob hiši speljana pešpot. Potekala je delno skozi gozd, od glavne ceste je bila oddaljena nekako četrt ure in za pešce zato zelo primerna. Tudi vse vojaške enote so jo uporabljale, bodisi pri preskrbi s hrano, bodisi le kot prehod za izvidnike. Bila je varnejša kot dobro pregledna pot v dolini.

Na Vrheh je bila ta pot zvožena, saj je bila namenjena okoliškim kmetom, da so prišli do svojih zemljišč.

Nekega dne sta se s hitrimi koraki bližala nemška vojaka. Vsi smo bili na skednju. Mlajši je puško takoj nameril na strica. Ker sem vedela, kaj se lahko zgodi, sem stekla k njemu in zavpila: „Jože, Jože!“

Nato je starejši vojak takoj prijel za puško mlajšega in preprečil streljanje. Iskala sta dezerterja in bila sta prepričana, da sta ga našla, saj vendar ni mogoče, da je mož v najboljših letih v času vojne doma. Po mojem obnašanju pa sta moža v uniformi spoznala, da ni dezertter, ampak spada k hiši.

Pozneje so mi povedali, da sem tega strica še enkrat rešila. Na polju sva

Kennort:	Krainburg
Kennnummer:	04187 H 492A
Gültig bis:	23. März 1949
Name:	Porenta
Vornamen:	Katharina
Geburtsort:	30. November 1888
Geburtsort:	Hitterfeichting
Beruf:	Landaarbeiterin
Unveränderliche Kennzeichen:	keine
Veränderliche Kennzeichen:	keine
Bemerkungen:	Deutscher Staatsangehöriger auf Widerruf

Landrat der Kreis Krainburg

Einberufen

Landrat

den 24. März 1949

Der Landrat
des Kreises Krainburg

Im Auftrag:

1/ 654787 *

Osebna izkaznica Katarine Porenta, tete mojega moža Lojzeta

Brat Tone z vrnjeno kravo

bila takrat sama, ko je prišla mimo izvidnica, to pot partizani. Mogoče bi ga vzeli s seboj, ko mene ne bi bilo tam.

Da so bili pri vseh vojaških enotah tudi dobro misleči ljudje, se je 23. maja 1944 izkazalo tudi pri mojih starših. Iz hleva so prejšnji večer partizani odpeljali vso govejo živino razen dveh malih teličkov. Pa je mama zavpila: „Še ta vzemite, ker od teh ne dobim mleka za otroke!“

Zjutraj je v hlevu stala molzna krava. Ne samo da ji je bilo naklonjeno dolgo življenje, tudi njeni potomci so se dobro obdržali za nadaljnjo vzrejo.

Stric Jože je že pred vojno odslužil redni vojaški rok v jugoslovanski državi. Poleg tega ni spadal v tiste letnike, ki so jih vzeli v nemško vojsko. V tem smislu se je počutil zelo varno doma, kjer je bil prepotrebna delovna sila. Ne on ne njegova brata se niso prostovoljno javili k nobeni od vojaških formacij, ki sta delovali od začetka vojne 1941 v Sloveniji. Nobena se ni zavzemala za dobro delovnega, katoliškega ljudstva. Tako je nemški okupator hitel s pomenčevanjem. Italijan se je vedel podobno, le da mu je bil čas skrajšan in v južnem delu Slovenije – na desnem bregu Save – ostal le do septembra 1943. Domači partizani, ki so stopili v javnost s prihodom tujih okupatorjev, so želeli zatreti katoliško vero po vsem slovenskem ozemlju.

Nemci so bili posebno hitri pri germaniziranju! Ne samo pri krajevnih, tudi pri osebnih imenih in priimkih so zahtevali nemški način pisanja ali pa so bila imena prevedena. Vse organizacije – tako cerkvene kot posvetne, od dobrodelnih do športnih – so bile razpuščene in prepovedane. Slovenski učitelji so bili pregnani. Namesto njih so nastavili nemško govoreče, največkrat Korošce, ki so jih izobrazili po hitrem postopku. Poslali so jih na Gorenjsko, ki je bila vključena v „pokrajino Koroško“ – ta je segala skoraj do Ljubljane.

Po kapitulaciji Italije septembra 1943 se je „nemško ozemlje“ razširilo do hrvaške meje.

Na večini gorenjskih in štajerskih župnij ni bilo slovenskih duhovnikov, ker so bili skupaj s preostalo katoliško inteligenco izseljeni na Hrvaško in v Srbijo. Ali pa so se umaknili v italijansko Ljubljansko pokrajino. Nekatere so poslali v Dachau, in le maloštevilni so se po koncu vojne vrnili od tam. Na območju med Ljubljano in Karavankami jih niti pol ducata niso pustili na njihovih župnijah. Ostalo je le nekaj starih gospodov, zrelih za upokojitvev.

Kot nadomestek je prišlo nekaj nemško govorečih duhovnikov iz Koroške, po eden na celo dolino ali okraj. Ti duhovniki so se sicer trudili, a ljudstvo jih ni razumelo.

„Dobro! Pa pojdite na Prevalje! Tam naj bo vaše delovno mesto, Mežiška

dolina z vsemi župnijami. Civilna uprava na Bledu je dovolila enega nemškega duhovnika samo pod pogojem, da bo ljudstvo germaniziral. Zato mora duhovnik z ljudstvom samo nemško govoriti.“

S temi besedami je takratni koroški pomožni škof, dr. Andreas Rohracher, mladega nemškega kaplana Valentina Stücklerja poslal v Mežiško dolino. Svoje štiriletno delo in nagrado – šest let komunističnega zapora v Jugoslaviji – je Stückler zelo natančno popisal v svoji knjigi *Seelsorger im Spannungsfeld zweier Welten* (izšla je l. 1986). Naslednje leto je knjiga izšla v slovenščini pod naslovom *Duhovnik med okupacijo in revolucijo*. Za izdajo je poskrbela Celovška Mohorjeva založba.

V okolici Škofje Loke je imel dovoljenje za službovanje duhovnik Rudolf Besel iz Bavarske. Tako kot Valentin Stückler se je tudi on naučil slovensko. Kot lahko preberemo v spominih na tiste čase, so bili verniki z obema duhovnikoma zelo zadovoljni.

Tudi v Moravčah, kjer sem živela med vojno, obisk nedeljske maše ni bil tako sproščen kot v mirnih časih. Župnija je imela srečo, saj 55-letni duhovnik, dekan Jernej Hafner, ni bil pregnan. Kot spremljevalec mladincev in športnih udeležencev na olimpijado v Berlinu leta 1936 je imel namreč uradni dokument s Hitlerjevim podpisom. Ta list je bil pri okupatorju tako v časti, da je lahko dekan Hafner tudi v vojnem času ostal na župniji. Oskrboval je tudi zapuščene sosednje fare.

Spominjam se, da smo nekoč zelo zgodaj vstali. Bila je še tema. Svetili smo si s prižganimi trskami. Pot je šla najprej navzdol, potem po ravnem, nazadnje skozi gozd. Danes vem, da je bilo to v adventnem času in da smo šli k zornicam na Hribce, v majhno podružnično cerkev, posvečeno Žalostni Materi Božji, ki še danes velja za romarsko cerkev. Tudi veliko znamenje ob poti, kamor smo hodili gledat jaslice, mi je ostalo v spominu. Tam stoji na križišču znana gostilna „Pr' Frfrau“, ki je obratovala že takrat.

V poznem večeru 3. avgusta 1943 so k Dacarju prišli partizani. Zahtevali so: „Danes mora Jože z nami. Naj se pripravi. Mi gremo še po nekaj moških iz sosedstva. Toda gorje, če se umakne! Potem bomo vse druge postrelili.“

Ko smo čakali, sem sedela ob njem na postelji. Ni vstal, dokler se partizani niso vrnili. Stara mama mu je pripravila popotnico. Priložila je tudi Marijino svetinjico. Le kdo bi ga lahko bolje ščitil! Niti najmanj ni slutila, da svojega najstarejšega sina ne bo videla nikdar več.

Ko je stric Jože odhajal, je rekel: „Sliko moje deklice tudi vzamem s seboj. Mogoče mi pa še enkrat reši življenje!“

Prva slika tedaj šestletne Majde leta 1943

Vzel je eno od mojih dveh takratnih slik in jo vtaknil v suknjič. Po desetih letih mi je pokazal precej zmečkano sliko, ki jo je nosil s seboj ves čas, skoraj dve leti. V boju ni bil nikdar. Tudi za „hišne obiske za preskrbo hrane“ ni bil dodeljen. Mogoče mu je bila v tej situaciji dobrodošla manjša govorna napaka, saj bi si ga lahko marsikdo zapomnil. Vedno so ga dodelili v kuhinjo, kjer so bile za prenašanje potrebne močne roke. Tako ni bil nikoli v neposredni življenjski nevarnosti. Tudi njegov prijatelj in sosed Jaka je bil pri partizanih vedno samo pri preskrbi. Ko so se že vračali iz kočevskih gozdov, je stopil na bombo. To je bilo dva dneva pred koncem vojne. Tako se je ves čas govorilo!

Po propadu komunistične vlade je prišlo na dan marsikaj, tudi naslednje: ta bomba je bila namenjena prav stricu Jožetu. Jože je bil velik in močan, zato so ga določili za likvidatorja. Ker se je temu uprl, so se ga hoteli zne-

biti, da to ne bi prišlo v javnost. Podtaknjeno bombo pa naj bi bila sprožila mula ...

Ne spomnim se, da bi se v hiši govorilo o partizanih ali komunistih. V moji navzočnosti je beseda vedno tekla le o „gmajnarjih“. Možno v nemški uniformi so mi ostali v spominu z vzdevkom „esesovci“ ali „švabi“. Ko sem jih videla prihajati, sem vpila: „Nemci gredo!“

Stric Tone je dobil vpoklic teh Nemcev kot večina fantov iz letnikov 1919 do 1927. Do konca vojne se je 80.000 slovenskih mož in fantov bojevalo za „veliko Nemčijo“ v prvih bojnih vrstah; 15.000 jih je obležalo na bojnem polju. Stric Tone se je vrnil šele avgusta 1945 iz Nemčije, kjer se je zdravil.

Kdaj in kako je odšel stric Tone, se ne spominjam. Dobro pa me spremlja spomin na njegovo fotografijo v uniformi, ki nam jo je poslal iz Nemčije. Ta fotografija je rešila kmetijo, da je Nemci niso požgali.

Dacarjeve sosede so izselili v Nemčijo, ker se sin ni pridružil nemškimi vojakom. Prazno hišo so partizani porabili za nočni počitek. Nismo vedeli, kdaj so prišli in kdaj odšli, ker je bila hiša zakrita z drevjem. Če so kaj potrebovali, so prišli k nam – bodisi po hrano ali po elektriko. Tako so večkrat položili približno 500 metrov električne žice in se priklopili na tako imenovani *ravbar* na hodniku pri Dacarju.

Dne 21. oktobra 1944 zjutraj so jih v sosednji hiši presenetili nemški izvidniki. Partizani so zbežali v bližnji gozd. Hiša je zagorela. Tisti večer so spet položili žico. Stara mama jo je potegnila in vrgla daleč v travo. Toda Nemci so od druge strani zasledovali potek žice in prišli do nas. Pokazali so, da bodo tudi to hišo zažgali, ker se je partizanom naredila usluga. Takrat je teta Micka stekla v hišo in v skrivni škatli poiskala stričevo sliko v nemški uniformi. Pokazala jo je vojaku, ki je že vse pripravil za zažig hiše, ter z rokami in nogami dokazovala, da je to družinski član. Čeprav nerad je vojak slednjič nevarni stroj le pospravil. Tisto jutro so me predčasno zbudili in poslali iz hiše, ker se ni vedelo, kaj vse se še lahko zgodi. Zato mi je tudi vse ostalo v spominu.

Po več letih sem izvedela, da je enaka fotografija rešila tudi hišo daljnih sorodnikov, kamor je stric Tone zahajal in so imeli njegovo sliko, na kateri je bil fotografiran v vojaški obleki. To je bilo pri Stražarjevih na Studencu, kamor se je že v 19. stoletju primožila teta stare mame, Alojzija Peterka.

Ko ne bi bilo fotografije, bi zgoreli dve hiši. Ko je stric Tone po vojni izvedel, da ima pravico do odškodnine za čas služenja v nemški vojski, je bila ta fotografija njegov edini dokaz.

Miha, moj najmlajši stric, živeč na kmetiji, je kot zadnji oblekel vojaško